

Rialda Ćorović*

Novo maloljetničko krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine

Sadržaj

1. Uvod
2. Elementi restorativnosti u maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu BiH
  - 2.1. Međunarodni standardi u oblasti maloljetničkog prestupništva
  - 2.2. Alternativne mjere prema novom odvojenom krivičnom zakonodavstvu za maloljetnike u BiH
3. Primjeri dobre prakse korištenja modela restorativne pravde u uporednopravnim krivičnim sistemima
  - 3.1. Primjena modela izvansudske nagodbe u Republici Hrvatskoj
  - 3.2. Primjena medijacije između žrtve i učinioca u slučaju krivičnog djela silovanja u praksi Centra za žrtve seksualnih delikata u Univerzitetnoj bolnici u Kopenhagenu
  - 3.3. Krugovi kažnjavanja/mirotvorstva u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama
  - 3.4. Primjena modela restorativne pravde u slučaju najtežih krivičnih djela
4. Policijsko upozorenje i vaspitne/odgojne preporuke – praktična primjena
  - 4.1. Republika Srpska
  - 4.2. Brčko Distrikt BiH
5. Zaključna razmatranja i preporuke

1. Uvod

Razvoj savremenog koncepta restorativne pravde smatra se jednim od najznačajnijih savremenih krivičnopravnih dostignuća. Restorativna pravda se može okarakterisati kao konstruktivan odgovor na kriminalitet u kome težište reakcije nije na kažnjavanju učinioca i odmazdi, već na naknadi štete i popravljanju odnosa narušenih krivičnim djelom.¹ Restorativna pravda je pristup koji društveno neprihvatljiva ponašanja posmatra i na njih reaguje na fundamentalno drugačiji način u odnosu na tradicionalni retributivni krivičnopravni sistem reagovanja. Model restorativne pravde širom svijeta postojano zadobiva sve veći kredibilitet kao moćna alternativa tradicionalnim odgovorima na krivična djela.

---

* Autorica je magistar prava i studentica druge godine dokorskog studija na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu.

¹ S. Ćopić, Pojam i osnovni principi restorativne pravde, *Temida*, Beograd 1/2007, s. (25 i dalje) 27.

Počev od 1998. godine, izmjenama krivičnog zakonodavstva i u našem krivičnompravnom sistemu se počinju prepoznavati idejni uticaji modela restorativne pravde. To predstavlja pozitivan korak u procesu reforme krivičnog sistema Bosne i Hercegovine i njegovog usklađivanja sa relevantnim međunarodnim standardima. Međutim, u našem krivičnompravnom sistemu restorativna pravda se posmatra, prije svega, kao oblik reagovanja na kriminalitet maloljetnika, i to onih koji su učinili lakše krivično djelo, dok je, bar za sada, zanemaren značaj reagovanja mehanizmima restorativnog karaktera u slučaju činjenja težih krivičnih djela od strane maloljetnika i u slučaju punoljetnih učinilaca krivičnih djela.

Predmet ove analize je prikaz zastupljenosti elemenata restorativne pravde u novom maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine. U tom smislu, ukazat ću na mjere koje predstavljaju alternative pokretanju krivičnog postupka prema maloljetnim učinocima krivičnih djela, odnosno skretanje (diverziju) sa istog, ali prije toga na međunarodne standarde koji predstavljaju uporište za njihovu primjenu. Uz to ću, također, sagledati i primjere dobre prakse korištenja modela restorativne pravde u uporednopravnim krivičnim sistemima, kao i implementaciju alternativnih mjera u krivičnompravnoj praksi Bosne i Hercegovine. U završnom dijelu analize dat ću određene preporuke koje bi, po mom mišljenju, trebalo što hitnije provesti.

2. Elementi restorativnosti u maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu BiH

„Maloletničko krivično pravo je deo, segment krivičnog prava jedne zemlje koje zbog obilja specifičnih rešenja u poslednje vreme u nizu evropskih zemalja dobija karakter samostalne pravne (pozitivno pravne), ali i naučne discipline. Neretko se stoga u literaturi za ovu granu prava upotrebljava naziv para-krivično pravo ili kvazi-krivično pravo koje se odnosi na maloletna lica“.²

Reforme krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini proteklih godina išle su u pravcu uvođenja elemenata restorativnog karaktera u krivičnompravni sistem. U tu su svrhu izvršene izmjene krivičnog zakonodavstva, uvođenjem alternativnih mjera za maloljetne učinioce krivičnih djela, a sve s tendencijom daljnje humanizacije i racionalizacije krivičnog postupka koji se vodi protiv maloljetnih učinilaca krivičnih djela. Alternativne mjere su iznikle na temelju restorativne pravde i vjerno odražavaju njene osnovne principe. Na taj način je „ideja o uvođenju restorativne pravde u novom krivičnom pravu dobila pravo građanstva bar u odnosu na maloletne učinioce krivičnih djela“.³

U skladu sa preporukama sadržanim u međunarodnim dokumentima, ali uvažavajući i pozitivna iskustva u primjeni alternativnih formi postupanja sa maloljetnicima, koje u uporednom zakonodavstvu egzistiraju već nekoliko decenija, u Bosni i Hercegovini je ovaj oblik tretiranja maloljetnika u sukobu sa zakonom inauguriran, ponajprije, kroz institut vaspitnih/odgojnih preporuka. Naime, ove alternativne mjere su u krivično zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine uvedene krivičnompravnom reformom iz 1998. godine, u krivično zakonodavstvo Brčko Distrikta 2000. godine, a u krivično zakonodavstvo Republike Srpske i Bosne i Hercegovine 2003. godine. Ovakvi vidovi alternativnog postupanja u teoriji se nazivaju i

² D. Jovašević, Novine u krivičnom zakonodavstvu o maloljetnicima u svetlu restorativne pravde, *Temida*, Beograd 1/2007, s. (1 i dalje) 15.

³ *Ibid*, s. 22.

diverzioni modeli, a sam naziv preuzet je iz anglosaksonske terminologije i ima dvostruko značenje u smislu primjene *jednostavne diverzije*, odnosno *diverzije sa intervencijom*.⁴

Do početka 2010. godine krivični postupak prema maloljetnicima u Bosni i Hercegovini bio je u okviru općih zakona koji tretiraju krivičnu oblast.⁵ „Iako su činjeni veliki napori za donošenje jedinstvenog zakona u oblasti maloljetničkog krivičnog prava na nivou države, zbog nedostatka političke volje jedinstven zakon u ovoj oblasti nije usvojen od strane Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine tokom 2008. godine. Stoga se pristupilo prilagođavanju i izradi teksta zakona na entitetskom i nivou Brčko Distrikta BiH“.⁶ U tom pravcu značajan korak naprijed napravljen je kada je Republika Srpska, tokom januara 2010. godine, usvojila *Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku*⁷, kao integralni legislativni tekst koji reguliše sveukupni krivičnopravni status maloljetnika (materijalnopravni, procesnopravni, izvršnopravni, te izvršenje krivičnih djela na štetu maloljetnika), s čijom primjenom se započelo 1. januara 2011. godine. Navedeni zakon je, sa određenim odstupanjima, usvojen u Brčko Distriktu BiH u novembru 2011. godine⁸ (sa njegovom primjenom se započelo krajem 2012. godine), kao i u Federaciji BiH u januaru ove godine⁹ (sa njegovom primjenom započet će se početkom iduće godine).

Ovi zakoni posebnu pažnju poklanjaju alternativnim mjerama i insistiraju na donošenju podzakonskih propisa koji će omogućiti njihovu primjenu, pa se može reći da na taj način počivaju na principima restorativne pravde. Njima se uvodi potpuno novi institut *policijsko upozorenje*, te se modifikuju već postojeći krivičnopravni instituti kao što su *načelo oportuniteta ili cjelishodnosti* i *vaspitne/odgojne preporuke*. Na ovakav način propisane su i nove nadležnosti organa starateljstva, policije, tužilaštva, suda, kao i nadležnih ministarstava.

U nastavku analize će na jedinstven način, ali vrlo šturo, biti predstavljena rješenja sva tri zakona koja donose u pogledu alternativnih mjera koje predstavljaju skretanje (diverziju) sa klasičnog krivičnog postupka, obzirom da su njihove odredbe o alternativnim mjerama usvojene gotovo u istovjetnom obliku. No, prije toga, ukazat ću na standarde ustanovljene međunarodnim instrumentima, u kojima naše, ali i svjetsko maloljetničko krivično zakonodavstvo nalaze uporište za primjenu alternativnih mjera.

⁴ „Jednostavna diverzija nije ništa drugo do mogućnost primene načela oportuniteta koja za lakša krivična dela stoji na raspolaganju tužilaštvu, odnosno sudu. S druge strane, model diverzije uz intervenciju, podrazumeva nalaganje određenih obaveza maloletnom učiniocu krivičnog dela“. I. Stevanović, Nova zakonska rešenja o maloletnicima: značaj alternativa institucionalnom tretmanu, *Temida*, Beograd 1/2006, s. (61 i dalje) 62.

⁵ Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Sl. gl. BiH 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/05, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07 i 8/10; Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Sl. nov. FBiH 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10; Krivični zakon Republike Srpske, Sl. gl. RS 49/03, 108/04, 37/06, 70/06 i 73/10; Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, Sl. gl. BDBiH 10/03, 45/04, 6/05 i 21/10.

⁶ J. Pećanac, *Mogući problemi u primjeni Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u FBiH*, Sarajevo 2013, s. 1.

⁷ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Sl. gl. RS 13/10 i 61/13.

⁸ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, Sl. gl. BDBiH 44/11.

⁹ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Sl. nov. FBiH 7/14.

2.1. Međunarodni standardi u oblasti maloljetničkog prestupništva

Najvažniji međunarodni instrumenti za regulaciju maloljetničkog krivičnog prava jesu: *Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta iz 1989. godine*, *Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe* (tzv. *Pekinska pravila*) iz 1985. godine, *Preporuka R (87) 20 Vijeća Evrope zemljama članicama o odgovoru društva na maloljetničko prestupništvo* iz 1987. godine, *Smjernice Ujedinjenih naroda za sprečavanje maloljetničke delinkvencije* (tzv. *Rijadske smjernice*) iz 1990. godine, *Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za mjere alternativne institucionalnom tretmanu* (tzv. *Tokijska pravila*) iz 1990. godine, *Smjernice za djelovanje prema djeci u sistemu krivičnog pravosuđa* (tzv. *Bečke smjernice*) iz 1997. godine, *Preporuka (2003)20 Vijeća Evrope zemljama članicama o novim načinima tretiranja maloljetničkog prestupništva i o ulozi maloljetničkog pravosuđa* i *Opća preporuka br. 10 o dječijim pravima u maloljetničkom pravosuđu* iz 2007. godine. Dok je *Konvencija UN o pravima djeteta* obavezujući dokument, pravila i smjernice su meki zakoni zbog čega nisu direktno obavezujući dokumenti za međunarodna, nacionalna i lokalna zakonodavna tijela, ali predstavljaju dobru praksu i poželjno postupanje kod uređenja maloljetničkog pravosuđa.

Svi navedeni međunarodni pravni akti, preporučuju da se, kada god je to moguće, slučajevi maloljetnih učinilaca krivičnih djela rješavaju bez formalne procedure pred nadležnim sudskim organima, odnosno da se primjenom diverzionog modela, reakcija društva prema tim učiniocima „skrene“ u drugom, cjelishodnijem pravcu. Njima se podstiče primjena alternativnih modela u što ranijim stadijima postupanja sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom i traži od država da predvide mogućnosti njihove primjene i od strane policije. Svi ovi akti polaze od ideje da je porodica najprirodnija sredina za podizanje i odgoj mladih ljudi, te daju prednost upravo onim mjerama koje se izvršavaju u krugu maloljetnikove porodice.¹⁰ Navedeni međunarodni standard

¹⁰ Tako je u čl. 40 st. 3. tač. b *Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta* navedeno: „Države potpisnice će nastojati da podstiču donošenje zakona, postupaka, uspostavljanje organa i ustanova primjenljivih na djecu za koju se tvrdi, koja su optužena i za koju se smatra da su prekršili krivični zakon, a posebno: kad god je moguće i poželjno, mjere za postupanje sa takvom djecom, bez pribjegavanja sudskom postupku, s tim da ljudska prava i zakonska zaštita budu u potpunosti poštovana“. <http://www.budimojrijatelj.co.ba/?q=node/55&page=0%2C2> (očitanje 02. 05. 2014). *Pekinska pravila* u pravilu 11 tač. 1 i 2 sadrže sličnu preporuku. Prav. 11.1: „Kada god je to moguće, razmotriće se mogućnost da se slučajevi maloletnih prestupnika rešavaju bez pribjegavanja formalnom suđenju pred nadležnim organima“. Prav. 11.2: „Policija, tužilaštvo ili drugi organi koji se bave slučajevima maloletnika biće ovlašćeni da rešavaju te slučajeve po svom nahodanju, bez pribjegavanja formalnim raspravama, u skladu sa kriterijumima utvrđenim za te potrebe u dotičnim pravnim sistemima, kao i u skladu sa principima utvrđenim ovim Pravilima“. [http://www.unicef.org/serbia/3PekinskaPravila\(1\).pdf](http://www.unicef.org/serbia/3PekinskaPravila(1).pdf) (očitanje 02. 05. 2014). *Preporuka R (87) 20 Vijeća Evrope zemljama članicama o odgovoru društva na maloljetničko prestupništvo* u svom odjeljku II. 2 podstiče razvijanje mjera preusmjeravanja/odvrtaćanja i medijacije na nivou tužilaštva ili na nivou policije u zemljama gdje policija ima ovlaštenja tužilaštva. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=608029&SeMode=1&DocId=694290&Usage=2> (očitanje 02. 05. 2014). *Rijadske smjernice* dopunjuju ranije usvojena *Pekinska pravila* i utiču na unapređivanje dječijih prava u oblasti maloljetničkog pravosuđa. *Tokijska pravila* podstiču sve države članice da obezbijede širok spektar alternativnih mjera počev od onih prije suđenja pa do onih poslije izricanja presude uz obavezu država da „osiguraju odgovarajuću ravnotežu: između prava svakog pojedinog prestupnika, prava žrtava i brige društva za javnu bezbjednost i prevenciju kriminala“ (prav. 1.4). [http://www.unicef.org/serbia/6Tokijskapravila\(1\).pdf](http://www.unicef.org/serbia/6Tokijskapravila(1).pdf) (očitanje 02. 05. 2014). *Bečke smjernice* pozivaju države potpisnice da preduzmu pregled postojećih procedura i, tamo gdje je moguće, razviju mjere preusmjeravanja ili druge inicijative, koje su alternativne formalnom sistemu krivičnog pravosuđa, kako bi se izbjeglo oslanjanje na sistem krivičnog pravosuđa u slučaju mladih osoba optuženih za prijestup. *Preporuka (2003)20 Vijeća Evrope*

o izuzetnoj primjeni institucionalnog tretmana prihvaćen je i u novom maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine. Naime, po prvi put se u zakonskom tekstu polazi od principa, da se u reakciji na maloljetničko prestupništvo treba kretati od lakših mjera prema težim, odnosno da se prvo moraju primijeniti vanskodni modaliteti i slabije formalne reakcije tužilaštva i policije, a da je primjena maloljetničkih sankcija *ultima ratio* moderne krivičnopravne politike sprečavanja maloljetničke delinkvencije.¹¹

U kontekstu ove analize važnim se čini istaknuti i neke druge standarde propisane navedenim međunarodnim instrumentima, koje je neophodno ispoštovati u stvaranju okvira maloljetničkog pravosuđa. Najprije bih istaknula standard *najboljeg interesa djeteta* kojim bi se morale voditi sve institucije u svim postupcima koji se tiču djece.¹² Navedeni međunarodni standard je prihvatio i naš zakonodavac dodijelivši mu jedno od centralnih mjesta u novom maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine.¹³

Sljedeći standard je standard *minimalne dobi krivične odgovornosti*. „Minimalna dob kaznene odgovornosti iznimno se razlikuje zbog kulture i povijesti. Ako je dob kaznene odgovornosti preniska ili uopće nema donje dobne granice, pojam odgovornosti bio bi besmislen.”¹⁴ Novo maloljetničko krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine definira maloljetnika kao osobu koja je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršila 14, a nije navršila 18 godina života.¹⁵ Dakle, ono se ne primjenjuje na osobe ispod 14 godina kad počine neko krivično djelo. Te su osobe apsolutno krivično neodgovorne, prema njima se ne mogu izreći krivične sankcije niti primijeniti druge mjere predviđene ovim zakonom. Donja dobna granica od 14 godina je u skladu sa članom 40. stav 3. *Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta*, prema kojem će države članice nastojati odrediti minimalnu dob ispod koje će se držati da djeca nisu sposobna učiniti prekršaj prema krivičnom zakonu, kao i *Pekinskim pravilima*, koja u prav. 4.1., pravnim sistemima koji priznaju koncept dobi krivične odgovornosti za maloljetnike, sugeriraju da ne smiju utvrditi preisku dobnu granicu, imaju li se na umu faktori emocionalne, mentalne i intelektualne zrelosti.¹⁶

---

zemljama članicama o novim načinima tretiranja maloljetničkog prestupništva i o ulozi maloljetničkog pravosuđa u svom odjeljku III. 7 i 8 upućuje da se treba nastaviti rad na povećanju broja pogodnih alternativa formalnom sudskom postupku i da iste trebaju biti dio redovnog postupka i primjenjivati samo u slučajevima gdje se odgovornost za počinjeno djelo u potpunosti prihvata. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=70063> (očitanje 02. 05. 2014). Ciljevi *Opće preporuke br. 10 o dječjim pravima u maloljetničkom pravosuđu* jesu uvođenje alternativnih mjera čime se omogućuje reakcija na maloljetničku delinkvenciju bez posezanja za sudskim postupcima. <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.10.pdf> (očitanje 02. 05. 2014).

¹¹ Čl. 29 (bilj. 7). Čl. 29 (bilj. 8). Čl. 29 (bilj. 9).

¹² Tako se npr. u čl. 3 st. 1 *Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta* navodi: „U svim akcijama u vezi s djecom, bez obzira da li ih poduzimaju javne ili privatne društvene dobrotvorne institucije, sudovi, upravne vlasti ili zakonska tijela, najbolji interesi djeteta biće od prvenstvenog značaja“. http://www.unicef.org/bih/ba/Konvencija_o_pravima_djeteta.pdf (očitanje 23. 04. 2014).

¹³ Čl. 1 (bilj. 7). Čl. 1 (bilj. 8). Čl. 1 (bilj. 9).

¹⁴ M. Božičević-Grbić/S. Rokсандić-Vidlička, *Reforma maloljetničkog kaznenog prava i sudovanja*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb 2/2011, ss. (679 i dalje) 681-682.

¹⁵ Čl. 2 st. 3 (bilj. 7). Čl. 2 st. 3 (bilj. 8). Čl. 2 st. 3 (bilj. 9).

¹⁶ Što se tiče najniže dobne granice za postojanje krivične odgovornosti u državama članicama Vijeća Europe, v. F. Dünkel/J. Grzywa/I. Pruin/A. Šelih, *Juvenile justice in Europe - Legal aspects, policy trends and perspectives in the light of human rights standards*, u: F. Dünkel/J. Grzywa/P. Horseld/I. Pruin (ur), *Juvenile justice systems in Europe*, Mönchengladbach 2010, ss. (1813 i dalje) 1821-1822.

Novo maloljetničko krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine slijedi i standard utvrđen pravilom 3.3 *Pekinških pravila*, da se načela iz Pravila prošire i na mlade punoljetne prestupnike. Stoga ovo zakonodavstvo daje pojam te dobne međukategorije: mlađi punoljetnik je osoba koja je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršila 18, a nije navršila 21 godinu života, kao i određuje njen procesnopravni položaj, propisujući da se njegove odredbe primjenjuju na lica koja su krivično djelo učinila kao mlađa punoljetna lica.¹⁷ Na taj način naš je zakonodavac uspješno riješio problem naglog prijelaza iz odgojnog maloljetničkog prava u represivno opće krivično pravo punoljetnika.

U razmatranju međunarodnih standarda u bosanskohercegovačko maloljetničko krivično zakonodavstvo važno je i pitanje *opće orijentacije maloljetničkog pravosuđa*, tj. jesu li u njemu zastupljeni isključivo ili pretežno punitivni i represivni elementi koji vuku svoje porijeklo iz općeg krivičnopravnog sistema, ili, ipak, prevladavaju odgojni i zaštitni elementi koji ga čine progresivnim i bitno drukčijim u odnosu na opće krivično pravo. U *Pekinškim pravilima* to se pitanje tretira pravilom 5.1. kojim je naglašeno da sistem maloljetničkog pravosuđa treba osigurati dobrobit maloljetnika i srazmjernost svake reakcije prema maloljetnim počiniteljima, okolnostima, kako počinitelja, tako i krivičnog djela. Novo maloljetničko krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine prihvata princip srazmjernosti¹⁸, a sadrži i čitav niz odredaba u kojima se odražava orijentacija na ličnost maloljetnika i njegovu odgojnu i zaštitnu funkciju. U kontekstu ove analize, izdvojila bih odredbe o svrsi mjere policijskog upozorenja i vaspitnih/odgojnih preporuka¹⁹, te odredbe kojima se izražava nesvrhovitost pokretanja i vođenja krivičnog postupka prema maloljetnicima.²⁰ Iz navedenih odredbi zakona se nedvojbeno može zaključiti da su naše novo maloljetničko krivično pravo i pravosuđe snažno usmjereni ka promicanju dobrobiti maloljetnika i zaštiti njegovih interesa, pa stoga imaju naglašeni odgojni i zaštitni karakter, što je u skladu s proklamiranim ciljevima *Pekinških pravila*.

Pekinška pravila svojim pravilom 6.1 obuhvataju još jedan važan standard koji znači efikasan, pravedan i human sistem maloljetničkog pravosuđa: potrebu da se dozvoli vršenje *diskrecionog prava* na svim važnim nivoima postupka. Novo maloljetničko krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine u potpunosti prihvata i ovaj međunarodni standard, usvajanjem *načela oportuniteta ili cjelishodnosti*²¹. Naime, u krivičnom pravu Bosne i Hercegovine vrijedi načelo legaliteta krivičnog gonjenja, odnosno pravilo da tužilac uvijek, kada su za to ispunjeni uvjeti predviđeni zakonima o krivičnom postupku, mora pokrenuti krivični postupak protiv konkretnog učinioca. Međutim, od ovog pravila postoji izuzetak pa je novo maloljetničko krivično zakonodavstvo ostavilo mogućnost primjene načela oportuniteta ili cjelishodnosti vođenja krivičnog postupka u slučaju kada se kao učinioци krivičnih djela javljaju maloljetnici. Ovime bih zaključila priču o međunarodnim standardima.

¹⁷ Čl. 10 st. 2 (bilj. 7). Čl. 10 st. 2 (bilj. 8). Čl. 10 st. 2 (bilj. 9).

¹⁸ Čl. 9 (bilj. 7). Čl. 9 (bilj. 8). Čl. 9 (bilj. 9).

¹⁹ Čl. 25 (bilj. 7). Čl. 25 (bilj. 8). Čl. 25 (bilj. 9).

²⁰ Čl. 89 i čl. 90 (bilj. 7). Čl. 89 i čl. 90 (bilj. 8). Čl. 89 i čl. 90 (bilj. 9).

²¹ Čl. 89 (bilj. 7). Čl. 89 (bilj. 8). Čl. 89 (bilj. 9).

2.2. Alternativne mjere prema novom odvojenom krivičnom zakonodavstvu za maloljetnike u BiH

Prema novom odvojenom maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu, alternativne mjere koje imaju za cilj skretanje sa klasičnog krivičnog postupka, jesu: policijsko upozorenje²² i vaspitne/odgojne preporuke.²³

Policijsko upozorenje je nova i vrlo važna alternativna mjera koja ne egzistira nigdje u bližem okruženju. Vaspitne/odgojne preporuke, po svojim formalnim i materijalnim karakteristikama, ne pripadaju kategoriji krivičnih sankcija za maloljetnike, već predstavljaju mjere *sui generis*. Uvođenje vaspitnih/odgojnih preporuka u sistem maloljetničkog pravosuđa u velikoj mjeri mijenja i ulogu oštećenog u smislu njegovog aktivnog uključivanja u realizaciju pojedinih vaspitnih/odgojnih preporuka. Naš zakonodavac ukazuje da kod primjene ove mjere ima u vidu tzv. *bagatelni* i *srednji kriminalitet*. Ako pođemo od odredbi iz posebnog dijela našeg materijalnog krivičnog zakonodavstva, imajući u vidu ovaj uslov vezan za propisanu kaznu, možemo zaključiti da mogućnost primjene vaspitnih/odgojnih preporuka nije zanemarljiva. Primjera radi, vaspitne/odgojne preporuke se mogu izreći maloljetniku koji je izvršio neko od sljedećih krivičnih djela: nehatno lišenje života²⁴, navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu²⁵, teška tjelesna povreda/pojedini oblici²⁶, učestvovanje u tuči²⁷, krađa²⁸, izazivanje opšte opasnosti²⁹ i dr.

Međutim, „modeli restorativne pravde su sve rašireniji u svijetu kada je riječ i o težim i ozbiljnijim kaznenim djelima“.³⁰ „Većina je ispitanika svih kategorija stanovišta da se postojeći zakonski okvir ima smisla modificirati na način da je potrebno predvidjeti mogućnost izricanja alternativnih mjera i za teža krivična djela“.³¹ Isto tako, „podaci iz zapadno evropskih zemalja pokazuju da se medijacija između žrtve i učinioca krivičnog dela može daleko šire primjenjivati, pa čak i u slučajevima najtežih krivičnih dela“.³² Potrebno je napomenuti da su iskustva u zemljama, u kojima je ovakva mogućnost primjene restorativnih modela predviđena i koristi se, uglavnom pozitivna. O ovome će biti riječi u dijelu koji se odnosi na dobru praksu primjene modela restorativne pravde u uporednopravnim krivičnim sistemima.

²² Mjera policijskog upozorenja regulisana je sljedećim zakonskim odredbama: čl. 22, 23 i 88 (bilj. 7), čl. 22, 23 i 88 (bilj. 8) i čl. 23 i 88 (bilj. 9).

²³ Vaspitne/odgojne preporuke regulisane su sljedećim zakonskim odredbama: čl. 24-28, 90 i 106 (bilj. 7), čl. 24-28, 90 i 106 (bilj. 8) i čl. 24-28, 90 i 106 (bilj. 9).

²⁴ Čl. 152 Krivičnog zakona Republike Srpske, Sl. gl. RS 49/03, 108/04, 37/06, 70/06 i 73/10. Čl. 168 Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, Sl. nov. FBiH 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10. Čl. 165 Krivičnog zakona Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, Sl. gl. BDBiH 10/03, 45/04, 6/05 i 21/10.

²⁵ Čl. 153 st. 1 (bilj. 24). Čl. 170 st. 1 (bilj. 24). Čl. 167 st. 1 (bilj. 24).

²⁶ Čl. 156 st. 1 (bilj. 24). Čl. 172 st. 1 (bilj. 24). Čl. 169 st. 1 i 6 (bilj. 24).

²⁷ Čl. 157 (bilj. 24). Čl. 174 (bilj. 24). Čl. 171 (bilj. 24).

²⁸ Čl. 231 (bilj. 24). Čl. 286 (bilj. 24). Čl. 280 (bilj. 24).

²⁹ Čl. 402 st. 1 (bilj. 24). Čl. 323 st. 1 (bilj. 24). Čl. 317 st. 1 (bilj. 24).

³⁰ A. Miroslavljević, Modeli restorativne pravde u svijetu za mlade u sukobu sa zakonom i pregled istraživanja njihove učinkovitosti, *Kriminologija i socijalna integracija*, Zagreb 1/2010, s. (53 i dalje) 61.

³¹ E. Muratbegović, *Ojačavanje maloljetničke pravde u Bosni i Hercegovini: Aplikacija alternativnih mjera*, Sarajevo 2011, s. 51.

³² D. Randelović, Efikasnost i neki domeni primene medijacije između žrtve i počinioca, *Godišnjak za psihologiju*, Niš 4-5/2006, s. (189 i dalje) 194.

Zakon izrazito propisuje da za primjenu odgojnih preporuka u Federaciji BiH važe pravila utvrđena *Uredbom o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima*³³ usvojenom još 2009. godine. Ovim podzakonskim aktom postupak primjene odgojnih preporuka propisan je bez bitnijih razlika u odnosu na podzakonske akte u ovoj oblasti u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu BiH.³⁴ Uredbom su precizno normirani predmetni postupci vezano za svaku od osam odgojnih preporuka koje su se mogle izreći po ranijem krivičnom zakonodavstvu, pri čemu se svih osam postupaka u osnovi može svesti na dva. Prva vrsta postupka se odnosi na primjenu odgojnih preporuka koje reguliraju lične odnose maloljetnog učinioca krivičnog djela i oštećenog³⁵, dok se druga vrsta primjenjuje prilikom izricanja i izvršenja svih ostalih preporuka.³⁶ Mišljenja sam da je, kod svih ovih podzakonskih akata, loše rješenje to što se, kad je riječ o prvoj vrsti postupka, postupak posredovanja odvija kroz nekoliko ročišta.³⁷

3. Primjeri dobre prakse korištenja modela restorativne pravde u uporednopravnim krivičnim sistemima

Savremena krivična prava niza zemalja također predviđaju različite modalitete alternativnih mjera, odnosno različite postupke skretanja krivičnog postupka prema maloljetnicima koji su učinili neko od krivičnih djela koja se mogu okarakterisati kao bagatelni ili srednji kriminalitet. Zanimljivo je da neke zemlje predviđaju upotrebu restorativnih modela i u slučajevima ozbiljnih krivičnih djela, poput silovanja, pa čak i onih najtežih – zločina protiv čovječnosti, i to bez ograničenja u pogledu vrste učinilaca takvih krivičnih djela. Upravo o primjerima primjene modela restorativne pravde u uporednopravnim krivičnim sistemima, i to primjerima dobre prakse, bit će ukratko riječi u nastavku ovog rada.

3.1. Primjena modela izvansudske nagodbe u Republici Hrvatskoj

Jedan od najčešće primjenjivanih restorativnih modela u svijetu jest nagodba između žrtve i učinioca krivičnog djela, a značajnije dosadašnje evaluacijske studije ukazuju na pretežito pozitivne rezultate i uspješnost takvog pristupa. Od 2000. godine, jedan takav model, pod nazivom *izvansudska nagodba*, razvija i Republika Hrvatska u predpripremnom postupku povodom odluke *državnog odvjetnika za mladež* o krivičnoj prijavi prema maloljetnim i mladim punoljetnim osobama, učiniocima krivičnih djela. Model izvansudske nagodbe razvijen je u

³³ Uredba o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima, Sl. nov. FBiH 6/09.

³⁴ Pravilnik o primjeni vaspitnih preporuka prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela, Sl. gl. RS 101/10. Pravilnik o primjeni vaspitnih preporuka prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela, Sl. gl. BDBiH 1/13.

³⁵ To su preporuke: *lično izvinjenje oštećenom i naknada štete oštećenom*. Ove preporuke mogao je izreći isključivo nadležni tužilac.

³⁶ Ranije krivično zakonodavstvo predviđalo je još šest odgojnih preporuka: *redovno pohađanje škole i posjećivanje odgojnih, obrazovnih psiholoških i drugih savjetovaštva* (koje je također mogao izreći isključivo nadležni tužilac), te preporuke koje je mogao izreći isključivo sudija za maloljetnike: *prihvatanje odgovarajućeg zaposlenja, rad u korist humanitarne organizacije ili lokalne zajednice, smještaj u drugu porodicu, dom ili ustanovu i liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi*. Ove preporuke su po svojim nazivima gotovo istovjetne preporukama koje predviđa sadašnje maloljetničko krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine, izuzev preporuke *smještaj u drugu porodicu, dom ili ustanovu*, koju isto ne predviđa u svojim odredbama.

³⁷ Shodno podzakonskim aktima u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu (v. bilj. 34), umjesto naziva *ročište* upotrijebljen je naziv *razgovor*. Čl. 13-33 (bilj. 33), čl. 14-24 (bilj. 34) i čl. 14-24 (bilj. 34).

Hrvatskoj prema austrijskom modelu izvansudske nagodbe (ATA - *Aussergerichtlicher Tatausgleich*) i njemačkom modelu nagodbe između učinioca i žrtve (TOA - *Toete-Opfer-Ausgleich*). Implementiran je u tri grada u Hrvatskoj (Zagreb, Osijek i Split) na temelju akcijskog projekta koji je trajao pet godina.

Već je četrnaesta godina otkako se ta vrijedna i učinkovita alternativna mjera provodi u Republici Hrvatskoj, mada još uvijek isključivo u tri navedena hrvatska grada. Zašto navodim „vrijedna” i „učinkovita” mjera. Naime, evaluacija provedbe programa, te korisnička evaluacija³⁸, nedvojbeno pokazuju da je riječ o visoko profesionalnom i kvalitetnom, te jasno strukturiranom modelu primjenom kojeg se postižu očekivani rezultati efikasnosti od približno 80% uspješno provedenih nagodbi.³⁹ Stopa recidivizma kod djece i mladih koji su zbog sukoba sa zakonom bili uključeni u izvansudsku nagodbu iznosi tek između 10% i 13%, dok se kod onih prema kojima su primjenjivane krivične sankcije ta stopa penje do čak 30%.⁴⁰

S obzirom na navedeno, očigledno se radi o dobrom modelu⁴¹, pa stoga „izvansudska nagodba u Hrvatskoj ima svoju budućnost te se planira širenje modela izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mlađim punoljetnicima na cijelu Republiku Hrvatsku, širenje izvansudske nagodbe na odrasle počinitelje kaznenih djela, razvoj mreže službi za izvansudsku nagodbu u Hrvatskoj i povezivanje službi za izvansudsku nagodbu s inozemnim partnerima”.⁴²

3.2. Primjena medijacije između žrtve i učinioca u slučaju krivičnog djela silovanja u praksi Centra za žrtve seksualnih delikata u Univerzitetnoj bolnici u Kopenhagenu

„Pitanje koje se uvek iznova nameće kod ove vrste medijacije jeste: Kako se bilo koja žena može suočiti sa muškarcem koji ju je silovao? Da li se time žena ponovo vraća u stanje žrtve?”⁴³

³⁸ O rezultatima evaluacije i osnovnim značajkama ovog restorativnog modela vidjeti više kod A. Mirosavljević/N. Koller-Trbović/D. Lalić-Lukač, Evaluacija uspješnosti izvansudske nagodbe u stručnoj službi za izvansudsku nagodbu Zagreb, *Kriminologija i socijalna integracija*, Zagreb 2/2010, ss. (77 i dalje) 79-87.

³⁹ „Statistički pokazatelji o uspješnosti izvansudske nagodbe u Austriji, govore o 80% i više uspješnosti izvansudske nagodbe”. *Ibid.*, s. 85.

⁴⁰ „Uz to valja napomenuti da neka od značajnih pitanja koja bi tijekom provedbe evaluacije trebalo postaviti, primjerice: zadovoljstvo oštećenika, kao i njen oporavak, zadovoljstvo počinitelja, zadovoljstvo posrednika, stručnjaka, smanjenje straha od kriminala u zajednici, kao i niz suptilnijih pitanja na koja bi trebalo dobiti odgovor, nije bilo moguće prikazati iz razloga nepostojanja takvih praćenja i „mjerenja” promjena. No to su, sigurno, pitanja na koja bi ubuduće trebalo dobiti odgovore”. Mirosavljević/Koller-Trbović/Lalić-Lukač (bilj. 38), s. 79.

⁴¹ „Šesnaestogodišnji Petar je 2011. godine, u Zagrebu, na ulici gurnuo stariju gospođu, s ramena joj otrgnuo torbicu i pobjegao. To mu je bilo prvo kazneno djelo, a kako se sada čini, Petar tako nešto više neće pokušati učiniti. U drskoj je krađi žena pala, slomila kuk te završila na teškoj operaciji, a kad je nakon dužeg oporavka ponovo stala na svoje noge, pristala je, u izvansudskoj nagodbi, naći će s mladim Petrom "oči u oči", reći mu kako se osjeća, što je zbog njegova nedjela proživjela i kako bi željela da joj se Petar "iskupi". Petar se susreo sa svojom žrtvom, pokajao se i ispričao, a onda je, na njezin zahtjev i prijedlog, idućih nekoliko mjeseci gospođi pomagao pri odlascima u grad, odlazio joj u kupnju namirnica, vodio je na liječničke preglede. Na kraju su Petar i gospođa postali prijatelji. To je samo jedna u nizu priča sa sretnim završetkom o programu izvansudskih nagodbi mladih počinitelja lakših kaznenih djela, do 21 godine starosti, sa svojim žrtvama”. <http://www.glas-slavonije.hr/192181/11/Izvansudske-nagodbe-spas-za-tisuće-maloljetnika> (očitanje 02. 05. 2014).

⁴² <http://www.mirenje.hr/index.php/miroteka/strucni-i-znanstveni-clanci/-/213-primjena-izvansudske-nagodbe-medijacija-u-pretkaznenom-postupku-prema-maloljetnicima-i-mlaim-punoljetnim-osobama-koller-trbovi-igmaz-luki.html> (očitanje 03. 05. 2014).

⁴³ Randelović (bilj. 32), s. 197.

Međutim, primjer Danske pokazuje da je restorativna pravda moguća, te uspješno provodljiva, čak i u ovom slučaju. Po uspješnosti provođenja ove vrste medijacije naročito se izdvaja *Centar za žrtve seksualnih delikata* u Univerzitetskoj bolnici u Kopenhagenu. Ovaj centar godišnje prima oko 250 žena (i nekoliko muškaraca) koji su žrtve silovanja ili pokušaja silovanja. Ovaj projekat posredovanja između žrtve silovanja i učinioca, započeo je 2002. godine zahvaljujući nekoliko hrabrih žena, koje su izrazile želju da stupe u kontakt sa muškarcima koji su ih silovali. Njihov zahtjev neko vrijeme nije mogao biti prihvaćen, jer je postojala realna mogućnost da žrtve reviktimizacijom budu ponovo povrijeđene pri susretu sa silovateljima. Ali, s obzirom da je ovaj centar kao institucija mogao da pruži ženama potpunu sigurnost i podršku, omogućeno im je da stupe u kontakt sa muškarcima koji su ih silovali.

Postoje jasni pokazatelji da ovaj restorativni model funkcioniše u praksi, baš zato što je upravo učinilac taj „koji ima rešenje odnosno ključ za konačni emocionalni oporavak žrtve. On je bio jedina osoba prisutna za vreme samog čina. Sa druge strane, on je jedina osoba koja ima odgovor na pitanja koje sve žene postavljaju – Zašto se to dogodilo? Zašto si to uradio?“⁴⁴ Također funkcioniše zato što se u realizovanju restorativnog dijaloga između počinioca i žrtve, primjenjuje vrlo fleksibilan pristup i prati se svaka reakcija muškarca i žene koji su u procesu posredovanja. Stoga nije iznenađujuće da ovaj restorativni model ima veliki značaj za žrtvu, često joj donosi olakšanje i neku vrstu spoznaje, što je presudan korak ka sopstvenoj životnoj rehabilitaciji. „Medijacija pruža priliku ženi da prevaziđe položaj žrtve i zauzme poziciju jake i aktivne ličnosti koja je u stanju da sebi obezbedi pravdu. Ženama je omogućen drugačiji način rješavanja postojećeg sukoba, različit od duge i zahtevne sudske procedure, koja ponovnim pretresanjem zločina, iznova nanosi bol žrtvi i koja žrtvu i učinioca drži na što je moguće većoj distanci“.⁴⁵

3.3. Krugovi kažnjavanja/mirotvorstva u Kanadi i SAD-u

Krugovi kažnjavanja ili kako se ponekad nazivaju mirotvorni krugovi je restorativni model koji se pojavio ranih devedesetih godina prošlog stoljeća u Kanadi. Program se ubrzo proširio i u Sjedinjenim Američkim Državama.

„Krugovi kažnjavanja/mirotvorstva doživeli su svoju primenu i to kako u odnosu na maloletne, tako i u odnosu na punoletne učinioce krivičnih dela. Primena ovog oblika društvene intervencije nije ograničena vrstom i težinom krivičnog dela. Međutim, u Kanadi se krugovi kažnjavanja primenjuju prevashodno u slučaju teških krivičnih dela, tj. u slučajevima u kojima okolnosti koje se tiču učinioca ukazuju na potrebu intenzivnije intervencije. Razlog za takvo postupanje leži u tome što je sam proces intruzivan, dugo traje i zahteva veliko angažovanje svih učesnika“.⁴⁶

Ovaj restorativni model je vrlo uspješno zaživio u krivičnopravnoj praksi navedenih zemalja. Razlog za to je što krugovi podrazumijevaju istovremeno učešće i žrtve, učinioca, njihovih porodica i prijatelja, zainteresiranih članova zajednice, te predstavnika pravosudnog sistema. Naglasak je na tome da svaki učesnik u krugu ima pravo da ga se čuje - i u izražavanju svojih osjećaja i viđenja o krivičnom djelu, i u predlaganju rješenja kako popraviti štetu, kako spriječiti

⁴⁴ Randelović (bilj. 32), ss. 198-199.

⁴⁵ Randelović (bilj. 32).

⁴⁶ S. Čopić, *Restorativna pravda i krivičnopravni sistem*, Niš 2010, s. 112.

buduće takvo ponašanje. Ovaj restorativni model senzibilizira zajednicu za probleme koji se u njoj događaju, naglašava pripadnost lokalnoj zajednici, potiče sudjelovanje, suradnju i izgradnju zajednice, promovira sposobnost mobilizacije lokalnih resursa i generira rješenja problema koja su proizašla iz navedenog. Najveća vrijednost ovog programa leži, ne toliko u uticaju na učinioca ili žrtvu, već upravo u njegovom uticaju na zajednicu.

3.4. Primjena modela restorativne pravde kod najtežih krivičnih djela

„Posljednjih godina sve se više raspravlja o mogućnostima uvođenja restorativne pravde u proces reagovanja na kolektivnu viktimizaciju čime se nastoji da se popune praznine represivnog sistema. Moguće je identifikovati neke primere, koji mogu da posluže kao osnov za traganje za odgovarajućim, holističkim modelom istine i pomirenja u postkonfliktnim društvima”.⁴⁷ Dva takva primjera, i to primjera dobre prakse, su Komisija za istinu i pomirenje u Južnoj Africi i razvijanje modela Treći put u Srbiji, dok treći model predstavljaju tradicionalni, *gacaca* sudovi u Ruandi.

Komisija za istinu i pomirenje u Južnoj Africi je uspostavljena kako bi se došlo do istine o kršenju ljudskih prava iz perioda aparthejda u ovoj zemlji, omogućio proces pomirenja i otpočelo sa nacionalnim ujedinjavanjem. „Novine koje je ova Komisija unela su aktivno uključivanje učinilaca u restorativni proces i njihova individualna amnestija. Naime, komisije za istinu i pomirenje, koje su osnivane u nekim drugim zemljama počivale su na opštoj amnestiji učinilaca i nisu ih uključivale u proces. Amnestiranje pojedinaca u Južnoj Africi nije bilo bezuslovno. Amnestiju od krivičnog gonjenja mogli su da dobiju samo pojedinci koji se prijave i budu prihvaćeni za učešće u procesu pred Komisijom, i potom, ako pred Komisijom razotkriju sve detalje o tome šta su činili. Drugim rečima, rad Komisije se, na neki način, bazirao na postavci koja bi mogla da se okarakterise kao amnestija u zamenu za istinu. Druga važna restorativna odlika Komisije u Južnoj Africi odnosi se na aktivno uključivanje žrtava u proces i davanje prostora da one ispričaju svoju priču, da budu saslušane, priznate kao žrtve i poštovane. Treća restorativna vrednost Komisije ogledala se i u zastupljenosti društvene zajednice, kao trećeg ključnog nosioca restorativnog procesa, te obezbeđivanje javnosti procesa”.⁴⁸ Ovaj model se sasvim opravdano uzima kao primjer dobre prakse iako nije pretendovao na kompletnu zamjenu progona i suđenja, već je predstavljao njihovu dopunu, ali sa kvalitativno drugačije postavljenim zadacima.

U Ruandi je 2002. godine, osam godina nakon genocida, država aktivirala tradicionalne *gacaca sudove* kako bi se ubrzala pravda i promovisalo pomirenje. Do aktiviranja ove posebne vrste tribunala došlo je, moglo bi se reći, iz razloga ekomoničnosti: nakon genocida 1994. godine, u kome je stradalo više od 800.000 ljudi, oko 200.000 osumnjičenih je trebalo da bude procesuirano, ali krivičnopravni sistem Ruande nije imao dovoljno kapaciteta da vodi postupke protiv svih lica, pa su neki bili u pritvoru i više godina. Ovaj model se bazirao na običajima i tradiciji naroda u Ruandi: *gacaca* je tradicionalni metod rješavanja konflikata u zajednici, u kome stariji muški članovi zajednice odlučuju o rješavanju sukoba u slučajevima imovinskih delikata, povreda koje pojedinci nanose jedni drugima i bračnih sporova. „Nakon prvih pilot projekata, već početkom 2005. godine ovi sudovi su se proširili na celu teritoriju zemlje i imali

⁴⁷ Čopić (bilj. 46), ss. 172-173.

⁴⁸ Čopić (bilj. 46), ss. 174-175.

su više od 100.000 izabраниh sudija. Suštinu postupka pred ovim sudovima čini priznanje krivice učinilaca koji u tom slučaju dobijaju blaže kazne – umanjuju se kazne zatvora, a onima koji su izvršili lakša krivična dela izriče se neka vrsta rada u korist zajednice. Sem toga, oni koji priznaju krivicu moraju javno da se izvine preživelim i kažu gde se nalaze tela osoba koje su ubijene. Uz to, ovi tribunali predstavljaju i neku vrstu foruma na kome se preživelim daje mogućnost da ispričaju svoju priču, izraze svoja osećanja, čak i da se opredele za stepen optuživanja učinilaca”.⁴⁹

Na potpuno drugačijim osnovama u odnosu na primjere iz Južne Afrike i Ruande, u različitom socio-političkom kontekstu i kao odgovor na drugačiju vrstu konflikata i viktimizacije 2002. godine razvio se uspješan model istine i pomirenja u Srbiji. Za razliku od iskustava Južne Afrike i Ruande, inicijativa za razvoj ovog restorativnog modela potekla je od strane građana i građanki, tj. od strane civilnog društva. Ovaj pristup u bavljenju prošlosti zarad izgradnje bolje sadašnjosti i budućnosti, kako u samoj Srbiji tako i na prostoru bivše Jugoslavije, simbolično je nazvan *Treći put*. U razvoju ovog modela pošlo se od toga da se trajno pomirenje ne može postići šutnjom, zaboravom ili poricanjem prošlosti, već sjećanjem i utvrđivanjem istine. Suština ovog modela je da daje primat „otvorenom procesu dijaloga, uključivanju svih zainteresovanih društvenih grupa i pojedinaca, kao i drugim vidovima sećanja na prošlost kako bi se izgradila pozitivna budućnost (izložbe, muzeji, istraživanja, svedočenja i slično)”.⁵⁰ Koliko je ovaj restorativni model uspješan pokazuje što je 2005. godine iznjedrio osnivanje *Asocijacije Zajednička akcija ZA istinu i pomirenje*, koja predstavlja samo korak dalje u dolaženju do istine i uspostavljanja trajnog povjerenja i pomirenja u Jugoistočnoj Evropi.

4. Policijsko upozorenje i vaspitne/odgojne preporuke – praktična primjena

Analizu praktične primjene alternativnih mjera – policijskog upozorenja i vaspitnih/odgojnih preporuka, trendova kretanja i prognoze budućeg razvoja i usmjeravanja maloljetničkog krivičnog zakonodavstva i prakse u Bosni i Hercegovini, je gotovo nemoguće dati. Problemi u ovom smislu javljaju se iz više razloga. Prevažadno ne postoji određena baza podataka pri zavodima za statistiku, u kojoj bi se našli svi relevantni pokazatelji kretanja spomenutih trendova, a pogotovo ne jedinstvena baza podataka u cijeloj Bosni i Hercegovini. Ne postoje čak ni podaci pri ministarstvima pravde, odnosno u Pravosudnoj komisiji Brčko Distrikta, o primjeni navedenih alternativnih mjera na tom području. Neke evidencije postoje u sudovima i tužilaštvima, ali su one nepotpune i interpretirane su uglavnom u godišnjim ili polugodišnjim izvještajima o radu ovih institucija, a ne u nekoj urednoj bazi podataka.

Bosna i Hercegovina od 1998. godine, dakle već više od jedne decenije, ima zakonske propise koji se odnose na vaspitne/odgojne preporuke. Istraživanja koja su vršena u Bosni i Hercegovini, do usvajanja novih odvojenih zakona koji uređuju postupanje prema maloljetnicima u krivičnom postupku, pokazivala su istu sliku – vaspitne/odgojne preporuke se izriču rijetko! Posebno bih istaknula razloge neprimjenjivanja vaspitnih/odgojnih preporuka, do kojih se došlo u jednom od takvih istraživanja, koje je objavljeno 2011. godine pod nazivom *Ojačavanje maloljetničke pravde u Bosni i Hercegovini: Aplikacija alternativnih mjera*.⁵¹ U tom smislu, izvjestan broj

⁴⁹ Čopić (bilj. 46), ss. 177-178.

⁵⁰ Čopić (bilj. 46).

⁵¹ Više kod Muratbegović (bilj. 31), ss. 15-58.

pravosudnih djelatnika istakao je svoju preokupiranost na drugim oblastima, kao bitan razlog neizricanja vaspitnih/odgojnih preporuka.⁵² Kao još jedan bitan faktor, istaknuto je i normiranje rada pravosudnih djelatnika. Prema iskazima respondenata, oni su opterećeni normama koje im nameću akti koji reguliraju njihov rad, a kako izricanje vaspitnih/odgojnih preporuka ne ulazi u propisane norme, to nisu ni sa te strane motivirani da ekstenzivnije pribjegavaju alternativnom tretmanu maloljetnih učinilaca krivičnih djela.⁵³ Naročit problem neprimjenjivanja vaspitnih/odgojnih preporuka su i kadrovski i materijalni resursi, koji su ocijenjeni ograničenim, kao i institucionalni deficiti.⁵⁴

Također, u navedenom istraživanju se navodi da izvjestan broj pravosudnih djelatnika smatra da procedure za izricanje odgojnih preporuka nisu dovoljno operacionalizirane i jasne, te navode veliki broj susreta ili sesija sa subjektima diverzionog tretmana, kao izravni odraz komplikovanosti procedure kojom se realizira odgojna preporuka. Nije im baš najjasnija dinamika odvijanja prakse odgojnih preporuka; jednostavno misle da je previše instanci. Sistem im se čini prekomplikovanim. „Naime, prije donošenja *Uredbe o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima* bile su date samo načelne odredbe bez razrade, a sama Uredba, koja je trebala razraditi zakonske odredbe, prema ocjeni ispitanika, samo je zakomplikovala stvari. Ovo neki ispitanici navode i kao glavni razlog neprimjenjivanja odgojnih preporuka”.⁵⁵

Bitno je istaknuti da ovaj posljednji razlog neizricanja vaspitnih/odgojnih preporuka možemo pronaći i u nekim drugim istraživanjima koja su vršena prije stupanja na snagu novog maloljetničkog krivičnog zakonodavstva. Pa se tako, u jednom od istraživanja vršenih na području Tuzlanskog kantona, navodi sljedeće: „Kada je u pitanju radikalna stagnacija u primjeni odgojnih preporuka, nakon stupanja na snagu Uredbe, ispitanici tužitelji (njih 8) su kao osnovni razlog istakli suviše komplicirane procedure koje propisuje ova Uredba. To se prije svega odnosi na postupak primjene odgojne preporuke ličnog izvinjenja oštećenom kao mjere koja je ranije najčešće izricana, a koji se bitno razlikuje od postupka koji je iznjedrila tužilačka praksa Kantonalnog tužilaštva TK iz ranijih godina”.⁵⁶ Isti autor navodi i činjenicu da u onim kantonalnim tužilaštvima u kojima prije stupanja na snagu Uredbe nije bila zaživjela primjena odgojnih preporuka, odsustvo njihove primjene se prevashodno obrazlagalo nepostojanjem odgovarajućeg normativnog okvira, odnosno činjenicom da nisu bile propisane procedure za implementaciju istih. Međutim, i tokom 2009. godine u tim tužilaštvima ove mjere, nisu izricane,

⁵² Jedna ispitanica to je izrazila ovako: „Svi mi radimo, osim što radimo sa maloljetnicima...i na brakorazvodnim parnicama, poremećenim porodičnim odnosima, nasiljem u porodici...Kako da se u tom kontekstu fokusiramo na ovaj rad koji je jako, jako zahtjevan? Možda bi i mogli, da radimo samo to...” Muratbegović (bilj. 31), s. 40.

⁵³ Jedna ispitanica je navela: „Maloljetnike neće niko da radi...Postoji diskriminacija, možete upotrijebiti taj izraz...Visoko sudsko i tužilačko vijeće ne traži uopće takvu vrstu odluka, niti ih računa...k'o da ne radimo...Računaju nam se samo KT predmeti [predmeti protiv poznatih punoljetnih učinilaca krivičnih djela]...Ja radim ovo dugo i više mi se iskreno i ne radi, nemam nikakvog podstreka...” Muratbegović (bilj. 31), s. 23.

⁵⁴ Jedna ispitanica to plastično sažima: „Što će [sudija i tužioc] izricati [mjeru], ako se ne može sprovesti...” Muratbegović (bilj. 31), s. 25.

⁵⁵ Jedna ispitanica u tom smislu navodi: “Ne primjenjujemo ih [odgojne preporuke] uopće, ja nisam predložila nijednu...prije svega, nije bilo uredbe, a kada je i došla, to je tako komplikovan način...tri ili četiri radnje...bez potrebe komplikovan sistem primjene, nije u redu i mislim da mi u našem tužilaštvu nikad nismo predložili sudu niti je sud sam [izricao]...tako da se u kantonalnom tužilaštvu odgojne preporuke ne primjenjuju...” Muratbegović (bilj. 31), s. 22.

⁵⁶ V. Gurda, Odgojne preporuke kao alternativa krivičnom postupku prema maloljetnicima i njihova primjena u praksi, *Anali Pravnog fakulteta u Zenici*, Zenica 8/2007, s. (177 i dalje) 196.

dok je obim njihove primjene u okviru ostalih tužilaštava smanjen u odnosu na 2008. godinu. Navodi stoga da takva tendencija upravo može upućivati na zaključak kako rješenja koja sadržava Uredba nisu u potpunosti adekvatna i prihvatljiva u praksi.

Nažalost, niti novo odvojeno maloljetničko krivično zakonodavstvo nije bitno promijenilo situaciju u praksi, iako je već četvrta godina kako je ono na snazi u Republici Srpskoj, odnosno treća godina u Brčko Distriktu BiH. Može se samo pretpostaviti da se razlozi neizricanja vaspitnih/odgojnih preporuka nisu bitno promijenili u odnosu na one iz istraživanja koja su vršena prije stupanja na snagu novog maloljetničkog zakonodavstva, obzirom da novija istraživanja nisu vršena.

U nastavku ću izložiti obim praktične primjene policijskog upozorenja i vaspitnih/odgojnih preporuka isključivo u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu BiH, počev od 2011. godine, odnosno od 2012. godine, zaključno sa 2013. godinom, obzirom da će novo maloljetničko krivično zakonodavstvo u Federaciji BiH stupiti na snagu tek početkom iduće godine. Opća je ocjena da vaspitne/odgojne preporuke nisu zaživjele u praksi, dok obim izricanja mjere policijskog upozorenja nije zanemarljiv, obzirom da se radi o potpuno novom institutu koji ujedno ne egzistira nigdje u bližem okruženju.

4.1. Republika Srpska

Zvanični podaci objavljeni na web stranici *Republičkog tužilaštva Republike Srpske* pokazuju da su u periodu 2011-2013. godine, okružna tužilaštva Republike Srpske imala u radu 1351 prijavu protiv maloljetnih učinilaca krivičnih djela, s tim da u ovaj broj ne ulaze podaci iz 2012. godine, obzirom da Republičko tužilaštvo Republike Srpske na svojoj web stranici nije objavilo izvještaj o radu okružnih tužilaštava u 2012. godini. Nema nikakvih podataka o tome u koliko je predmeta primijenjeno načelo oportuniteta, kao niti o broju izrečenih mjera policijskog upozorenja ili vaspitnih preporuka u pomenutom periodu.⁵⁷

U nastojanju da dođem do detaljnijih podataka, obratila sam se *Republičkom tužilaštvu Republike Srpske* zahtjevom za pristup informacijama, pozivajući se na *Zakon o slobodi pristupa informacijama*.⁵⁸ Za svaku pohvalu je što sam od navedene pravosudne institucije, u roku od tri dana, dobila odgovor na navedeni zahtjev, u kojem su navedene sljedeće informacije:

U 2011. godini okružna tužilaštva Republike Srpske su primijenila načelo oportuniteta ukupno u 113 predmeta, u 2012. godini u 119 predmeta, a u 2013. godini u 129 predmeta.

Kada je u pitanju alternativna mjera policijsko upozorenje, u 2011. godini, nadležna okružna tužilaštva Republike Srpske zaprimila su dvadeset prijedloga za izricanje policijskog upozorenja, a toliko prijedloga su i odobrila. U 2012. godini, nadležna okružna tužilaštva Republike Srpske zaprimila su dvadeset tri prijedloga za izricanje policijskog upozorenja, a odobrila su osamnaest prijedloga, dok su u 2013. godini zaprimila četrdeset osam, a odobrila isto toliko prijedloga.

⁵⁷ A-69/12 - Izvještaj o radu tužilaštava Republike Srpske u 2011. godini, http://rt.rs.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=19069 (očitanje 10. 04. 2014).

A-110/14 - Izvještaj o radu tužilaštava Republike Srpske u 2013. godini, http://rt-rs.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=27174 (očitanje 10. 04. 2014).

⁵⁸ Zakon o slobodi pristupa informacijama, Sl. gl. RS 20/01.

U 2011. godini okružna tužilaštva Republike Srpske nisu izrekla niti jednu vaspitnu preporuku. U 2012. godini izrečena je jedna vaspitna preporuka i to *lično izvinjenje oštećenom*, dok su u 2013. godini izrečene dvije vaspitne preporuke i to: *uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman vaspitno obrazovnih ili drugih savjetodavnih institucija i naknada štete oštećenom*. Kada je u pitanju primjena vaspitnih preporuka od strane sudova u Republici Srpskoj, uopće nema dostupnih podataka.

4.2. Brčko Distrikt BiH

Zvanični podaci *Tužilaštva Brčko Distrikta* pokazuju da je, u 2012. godini u radu bilo ukupno 46 predmeta protiv maloljetnih učinilaca krivičnih djela, s tim da nije navedeno u koliko je predmeta primijenjeno načelo oportuniteta. Nema nikakvih podataka o broju izrečenih mjera policijskog upozorenja ili vaspitnih preporuka, kao niti uopće podataka za 2013. godinu.⁵⁹

U ponovnom nastojanju da dođem do detaljnijih podataka, obratila sam se i *Pravosudnoj komisiji Brčko Distrikta BiH* zahtjevom za pristup informacijama, pozivajući se na *Zakon o slobodi pristupa informacijama*.⁶⁰ Od navedene institucije sam dobila odgovor na zahtjev, u kojem su navedene sljedeće informacije:

Kada je u pitanju alternativna mjera policijskog upozorenja, u 2012. godini, *Tužilaštvo Brčko Distrikta BiH* nije izreklo niti jednu mjeru policijskog upozorenja, dok je u 2013. godini ovo Tužilaštvo izreklo 10 mjera policijskog upozorenja. U 2012. godini *Tužilaštvo Brčko Distrikta* nije izreklo niti jednu vaspitnu preporuku, dok je u 2013. godini izreklo samo jednu vaspitnu preporuku i to *lično izvinjenje oštećenom*. Kada je u pitanju primjena vaspitnih preporuka od strane *Osnovnog suda Brčko Distrikta BiH*, u odgovoru se navodi da isto nije izricalo vaspitne preporuke u posmatranom periodu.

Podatke o tome u koliko je slučajeva primijenjeno načelo oportuniteta u maloljetničkim predmetima u periodu 2012-2013. godine, od Pravosudne komisije Brčko Distrikta BiH nisam dobila, iako sam iste zatražila.

Ukoliko se analiziraju prethodni podaci koji se odnose na Republiku Srpsku i Brčko Distrikt BiH, mogu konstatovati sljedeće: ohrabruje činjenica što je vidljivo povećanje primjene načela oportuniteta u Republici Srpskoj iz godine u godinu, pa je stoga za očekivati, da će se navedeni trend nastaviti i u narednom periodu. Ono što je *prima facie* uočljivo je da su vaspitne/odgojne preporuke u posmatranom periodu u praksi manjeg bh entiteta i Brčko Distrikta izricane nedovoljno, ako se ima u vidu broj radnih predmeta. Porazna je činjenica da su, tako, izrečene samo četiri vaspitne preporuke (od tog broja tri vaspitne preporuke su izrekla okružna tužilaštva Republike Srpske, a jednu vaspitnu preporuku Tužilaštvo Brčko Distrikta). S druge strane, navedeni podaci pokazuju da obim primjene mjere policijskog upozorenja ipak nije zanemarljiv, ako se uzme u obzir činjenica da se radi o početnim koracima u primjeni ovog instituta koji ujedno ne egzistira nigdje u bližem okruženju. Vidljivo je da je obim primjene mjere policijskog upozorenja u praksi Tužilaštva Brčko Distrikta skromniji od onog u praksi tužilaštava Republike

⁵⁹ A-127/13, Izvještaj o radu Tužilaštva Brčko Distrikta BiH za period od 01. 01. 2012. – 31. 11. 2012. godine, http://jt-brckodistriktbih.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=21830 (očitanje 12. 04. 2014).

Izvještaji o radu, <http://jt-brckodistriktbih.pravosudje.ba/> (očitanje 12. 04. 2014).

⁶⁰ Zakon o slobodi pristupa informacijama u Bosni i Hercegovini, Sl. gl. BiH 28/00.

Srpske. Ovo Tužilaštvo, u prvoj godini otkako se započelo sa primjenom navedene alternativne mjere u Brčko Distriktu, nije izreklo niti jednu mjeru policijskog upozorenja, za razliku od okružnih tužilaštava u Republici Srpskoj koja su odmah započela sa njenim izricanjem, pa čak u prvoj godini njene primjene izrekli više nego u drugoj. Naravno, treba ipak imati u vidu činjenicu da se radi o znatno manjem broju predmeta u radu, te da se sa primjenom ove alternativne mjere u Brčko Distriktu BiH započelo gotovo dvije godine kasnije u odnosu na Republiku Srpsku.

5. Zaključna razmatranja i preporuke

Reforme krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini započete 1998. godine označile su početak uvođenja elemenata restorativnog karaktera u naš krivičnopravni sistem. Stvaranjem posebnog segmenta krivičnog prava - maloljetničkog krivičnog prava - izvršene su daljnje izmjene krivičnog zakonodavstva, a sve s tendencijom humanizacije i racionalizacije krivičnog postupka prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela.

Istina, taj doprinos je skroman, naročito ako se ima u vidu da praksa nije naklonjena, bar ne u dovoljnoj mjeri, restorativnim mehanizmima koje poznaje naše maloljetničko krivično pravo. Ovaj oblik društvene reakcije se pretežno posmatra kao izbjegavanje kazne, a ne kao odgovor koji može pozitivno da utiče i na učinioca i na žrtvu. Osim toga, veliki nedostatak je i to što je zanemaren značaj reagovanja mehanizmima restorativnog karaktera u odnosu na maloljetnike u slučaju činjenja težih krivičnih djela, kao i u slučaju punoljetnih učinilaca krivičnih djela. Ovakva situacija se, dijelom, može objasniti nedostatkom odgovarajućeg teorijskog utemeljenja, odnosno neprepoznavanjem i nedovoljnim razumijevanjem suštine koncepta restorativne pravde. Ambiciozna rješenja inertna praksa pretvara u mrtvo slovo na papiru. Sve dok postoji veliki jaz između *prava u teoriji* i *prava u praksi*, u Bosni i Hercegovini neće doći do potpunog remonta u smislu transformacije u restorativni sistem.

Opće stanje maloljetničke delinkvencije u Bosni i Hercegovini, broj prijavljenih maloljetnika koji su učinili krivična djela i broj izrečenih krivičnih sankcija pokazuju da je neophodno intenzivnije primjenjivanje alternativnih mjera.⁶¹ Alternativne mjere, kao vid restorativne pravde, su sasvim sigurno najadekvatniji prvi odgovor na kriminalitet. Za očekivati je da će se alternativne mjere početi izricati u većoj mjeri. U nastavku ću izložiti određene preporuke koje bi, po mom mišljenju, trebalo što prije sprovesti u djelo.

Uočava se da se komplikovanost procedura propisanih postojećim podzakonskim aktima u oblasti primjene vaspitnih/odgojnih preporuka⁶² izravno dovodi u vezu sa nedovoljnim primjenjivanjem ovih alternativnih mjera u praksi. U tom smislu smatram da je *de lege ferenda* potrebno uprostiti te komplikovane procedure, prevashodno one koje se odnose na primjenu preporuka *ličnog izvinjenja oštećenom* i *naknade štete oštećenom*. Naravno, kad je u pitanju Federacija BiH, potrebno je još i normativno uskladiti sadržaj *Uredbe o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima* sa novim maloljetničkim krivičnim zakonodavstvom u pogledu naziva i vrste odgojnih preporuka i uslova za njihovu primjenu, obzirom da je ista usvojena još

⁶¹ H. Sijerčić-Čolić, Prvi svjetski kongres o restorativnoj pravdi za maloljetnike, *Pravna misao*, Sarajevo 1-2/2010, s. (77 i dalje) 81.

⁶² U oblasti primjene mjere policijskog upozorenja na snazi su sljedeći podzakonski akti: Pravilnik o primjeni mjere policijskog upozorenja, Sl. gl. RS 117/10; Pravilnik o primjeni mjere policijskog upozorenja, Sl. gl. BDBiH 18/12.

2009. godine kad je na snazi bilo ranije maloljetničko krivično zakonodavstvo i da nakon toga nije mijenjana.

Svi podzakonski akti u pogledu izricanja vaspitnih/odgojnih preporuka *lično izvinjenje oštećenom* i *naknada štete oštećenom* propisuju obavezu održavanja velikog broja ročišta sa subjektima diverzionog tretmana, čak četiri (od kojih su dva odvojena). Mišljenja sam da je održavanje tolikog broja ročišta bespotrebno, s obzirom da to samo poskupljuje i odugovlači proceduru, i suprotno je samoj svrsi alternativnih mjera, te da bi upravo u tom dijelu trebalo pojednostaviti propisane procedure. Ukoliko nadležni organ procijeni da bi u određenom predmetu bilo svrsishodno reagirati izricanjem vaspitne/odgojne preporuke, smatram da bi bilo dovoljno da ovaj organ donese odluku o održavanju samo jednog ročišta na koje bi bili pozvani svi subjekti diverzionog tretmana. Stručna osoba organa starateljstva bi na tom ročištu, kroz neposredni razgovor sa maloljetnikom i oštećenim, provodila svojevrсни program rekonsilijacije. Sam postupak bi se smatrao uspješno okončanim onda kada bi maloljetnik, nakon što je prethodno slobodno i dobrovoljno priznao izvršenje krivičnog djela (za koje postoji dovoljno dokaza da ga je učinio), izrazio u pismenoj formi spremnost da se pomiri sa oštećenim, kao i za primjenu navedene dvije vaspitne/odgojne preporuke, skupa sa oštećenim. Tek tada tužilac donosi naredbu o izricanju konkretne vaspitne/odgojne preporuke, odnosno sudija donosi rješenje o izricanju konkretne vaspitne/odgojne preporuke i rješenje o nepostupanju po prijedlogu tužioca za izricanje predložene krivične sankcije. Posljednji stadij ovog postupka činio bi stadij izvršenja izrečene vaspitne/odgojne preporuke za koji postoje zadovoljavajuća normativna rješenja, pa ih stoga, po mom mišljenju, ne bi trebalo niti mijenjati.

Međunarodni dokumenti ne navode kriterij težine krivičnih djela u procjeni opravdanosti primjene restorativnih mehanizama. To je i razumljivo jer to nije nimalo lako ugraditi u međunarodne standarde, koji nikako ne mogu da obuhvate sve različitosti pravnih sistema. Univerzalni model ne postoji, pa svako društvo treba da traga za najoptimalnijim rješenjima koja su prilagođena socio-političkim, kulturološkim i drugim prilikama konkretnog društva. Uočava se da je primjena alternativnih mjera u Federaciji BiH i Brčko Distriktu BiH vezana prevashodno za maloljetnike koji čine lakša odnosno tzv. bagatelna krivična djela⁶³, a u Republici Srpskoj i srednje ozbiljna krivična djela. Mada smatram da primjenu mehanizama restorativne pravde ne treba ograničavati nužno prema vrsti krivičnih djela niti u pogledu kategorije učinilaca, ipak mogu da nađem opravdanja i za takav stav našeg zakonodavca. Naime, ako pođemo od toga da su u pitanju relativno novija rješenja, onda možda ima smisla dopustiti njihovu primjenu u slučajevima lakših i srednje ozbiljnih formi kriminalnog ponašanja, najprije kod maloljetnih učinilaca krivičnih djela.

Mišljenja sam da ne treba postavljati pitanje da li restorativni mehanizmi mogu da se primjene ili ne kod težih krivičnih djela, već ih treba posmatrati kao kompatibilne sa retributivnim mehanizmima reagovanja. Vidjeli smo da iskustva drugih zemalja pokazuju da je upravo to moguće, pa čak i u slučaju konflikata nastalih uslijed kolektivne viktimizacije i masovnog kršenja ljudskih prava. Svi ti primjeri dobre prakse mogu da pomognu Bosni i Hercegovini u sticanju iskustava, koja mogu kasnije da pomognu u redefinisaju normativnih rješenja u smislu uvođenja novih oblika restorativne pravde i na taj način, postepenom proširivanju njene primjene i na druge slučajeve kad su u pitanju i ozbiljnija krivična djela. Stoga postojeću listu alternativnih

⁶³ „Kada se govori o lakšim krivičnim delima, misli se, pre svega, na krivična dela za koja je zaprećena novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine“. Čopić (bilj. 46), s. 230.

mjera ne treba odmah proširivati uvođenjem novih, već pustiti da iste profunkcioniraju i u praksi. „Iako svega nekoliko stručnjaka eksplicitno navodi da primena restorativne pravde nije moguća u slučajevima teških krivičnih dela, čini se da podaci do kojih se došlo posredno govore upravo u prilog tom stavu. To ipak govori o nedovoljnoj informisanosti stručnjaka o mogućnostima i dometima restorativne pravde. Zato nema opravdanja isključivanje mogućnosti primene restorativnih mehanizama i u slučaju težih krivičnih dela“.⁶⁴

Normiranje rada tužilaca na predmetima sa punoljetnim i maloljetnim učinocima potrebno je vrednovati na isti način. Donošenje odluke u diverzionom postupku se sa stanovišta normiranja rada pravosudnih djelatnika zasad ne smatra odlukom jednakom sa drugim odlukama pa tužiocima uopće ne ulazi u normu postupanje po alternativnim mjerama. Pored toga što takva praksa nije u saglasnosti sa *Rezolucijom Ujedinjenih naroda o osnovnim principima primjene programa restorativne pravde u krivičnim slučajevima*⁶⁵, nije ni u saglasnosti sa vlastitim pravnim sistemom. Ako, naime, odluka donesena u diverzionom tretmanu ima isti status kao i ona donesena redovnom postupku (zabrana *ne bis in idem*), čini se besmislenim da se ona ne tretira na isti način i u aktima kojima se uređuju kriteriji za ocjenjivanje rada sudija i tužilaca.

Potrebno je izvršiti dodatno zapošljavanje stručnjaka i materijalna opremanja u relevantnim institucijama, kako bi iste mogle kvalitetno izvršavati ulogu koja im je namijenjena u sistemu novog maloljetničkog pravosuđa. Također, provođenje postojećih alternativnih modela postupanja, ali i uvođenje novih, zahtijeva stvaranje dodatne infrastrukture. Ako se učine propusti u domenu obezbjeđivanja uslova za primjenu normativnih rješenja, također postoji rizik da alternativne mjere ne zažive u praksi ili da ne budu shvaćene kao mjere koje humanizuju postojeći sistem krivičnog pravnog reagovanja na kriminalitet. „Bez kadrovske i institucionalne podrške, novi način rada ne može biti primijenjen. Kako nema te podrške, donosioci odluka odbijaju uopće referirati predmete u diverzioni tretman. Bishop i Schneider navode da se ovakvim postupanjem zapravo zapada u svojevršno „vrzino kolo“: ako se, naime, mjere ne izriču, teško je osigurati resurse za njihovu implementaciju; ako su resursi slabi, mjere se ne implementiraju uspješno, a pošto nisu uspješno implementirane, pravosudni organi su nepovjerljivi prema njima, čime se čitava stvar vraća na početak“.⁶⁶

Novo maloljetničko krivično zakonodavstvo naročito propisuje obavezu kontinuiranog stručnog osposobljavanja i usavršavanja svih lica koja rade na poslovima prestupništva mladih i krivičnog pravnog zaštite djece.⁶⁷ Naime, ako se ne razumije potreba i značaj reagovanja restorativnim mehanizmima, teško je očekivati da će se profesionalci opredjeljivati za praktičnu primjenu rješenja koja sadrže restorativne elemente. Stoga je potrebno da nadležne institucije u što većoj mjeri, putem stručnih savjetovanja, seminara, provjera znanja, simulacija primjene alternativnih mjera, pisanih publikacija, vrše provođenje edukativnih programa o prednostima primjene postojećih alternativnih mjera i općenito o prednostima restorativne pravde, kako bi se postepeno omogućilo uvođenje novih restorativnih mehanizama u krivičnog pravnog sistem.

⁶⁴ Ćopić (bilj. 46).

⁶⁵ „Koja u čl. 15. izričito predviđa mogućnost inkorporiranja odluka donesenih u diverzionom tretmanu u sudske odluke, te u slučaju da je to tako, takve odluke trebaju imati isti status kao i svaka druga sudska odluka“. Muratbegović (bilj. 31), s. 49. Tekst rezolucije dostupan na: <http://www.unrol.org/doc.aspx?d=2752> (očitanje 07. 05. 2014).

⁶⁶ Muratbegović (bilj. 31), s. 50.

⁶⁷ Čl. 197 (bilj. 7). Čl. 197 (bilj. 8). Čl. 197 (bilj. 9).

Potrebno je izraditi i adekvatne komentare zakona koji čine okvir novog maloljetničkog krivičnog zakonodavstva koji će pomoći svim učesnicima u ovoj oblasti lakše razumijevanje i njihovu adekvatnu primjenu u praksi. U svojstvu edukatora bi se svakako trebali pojaviti tužioc i sudije, ovlaštene službene osobe policije, socijalnog staranja, sa iskustvom u ovoj oblasti, potom psiholozi, pedagozi, profesori pravnih fakulteta, medijatori iz Udruženja medijatora BiH, a ujedno i strani stručnjaci radi primjera „dobre prakse“ iz okruženja.

Isto tako, neopohodno je provoditi i ciljano obavještanje javnosti o efikasnosti i prednostima alternativnih mjera, odnosno restorativne pravde, putem medija (radio, štampa, televizija), organiziranjem javnih skupova, tribina, predavanja, okruglih stolova, izdavanjem brošura, biltena, objavljivanjem radova u stručnim i znanstvenim časopisima, izdavanjem edukativnog materijala, knjiga i sl., obzirom da je uključivanje civilnog društva od primarne važnosti za implementaciju alternativnih mjera. Tim putem se zadobija i šira društvena podrška za ovaj vid reagovanja. Upravo je društvena zajednica ta koja treba da ima centralno mjesto u procesu mirnog rješavanja sukoba i pomirenja jer su upravo njeni članovi ti koji su i najdirektnije pogođeni konfliktom.

Javnost i transparentnost rada u primjeni alternativnih mjera jest *conditio sine qua non* održanja modela i dokaza njegove učinkovitosti i opravdanosti. To je potrebno sprovesti putem redovnog evidentiranja i dokumentiranja rada nadležnih institucija za primjenu alternativnih mjera kroz godišnja statistička izvješća, koja bi sadržavala detaljne podatke o izrečenim alternativnim mjerama i bila dostupna javnosti. Isto tako potrebno je redovno vršiti evaluacije rada koje se moraju provoditi u odnosu na: evaluaciju uspješnosti provedbe alternativnih mjera, evaluaciju njihovog odbačaja od strane tužilaštava, evaluaciju recidivizma, kao i korisničku evaluaciju. To bi, pak, pomoglo da se uoči da li je i u kom pravcu potrebno mijenjati i dopunjavati postojeće zakonodavstvo i razvijati druge mehanizme restorativne pravde u odgovoru na kriminalitet u Bosni i Hercegovini.